

Asia: VN/9952/2024

Hallituksen esitys eduskunnalle sähköisen tiedoksiannon ensisijaisuutta viranomaistoiminnassa koskevaksi lainsäädännöksi

Lausunnonantajan lausunto

Huomiot muutosehdotuksista

Kehitysvammaisten Tukiliitto ry kiittää mahdollisuudesta antaa lausunto asiassa. Tukiliitto on valtakunnallinen jäsenyhdistystensä muodostama ihmisoikeus- ja kansalaisjärjestö, jonka kohderyhmään kuuluvat apua ja tukea asioiden ymmärtämiseen, oppimiseen ja arjen toimintoihin tarvitsevat ennen aikuisikää vammautuneet henkilöt sekä heidän perheensä ja muut läheisensä.

Tukiliitto haluaa ilmaista huolensa kehitysvammaisten ja vastaavaa tukea tarvitsevien ihmisten oikeuksien toteutumisesta ehdotetussa uudistuksessa. Tukiliitto katsoo, että jatkovalmistelussa on tärkeää tarkemmin arvioida muun muassa sitä, mahdollistavatko esitetyn kaltaiset muutokset sähköisen tiedonantotavan hyödyntämisen (huomioiden myös tähän tarkoitukseen vaadittavat välineet, kuten vahvan sähköisen tunnistautumisen välineet) yhdenvertaisesti eri tavoin vammaisille henkilöille ja onko vammaisten henkilöiden erityistarpeet otettu valmistelussa riittävästi huomioon muun muassa siten, ettei muutoksesta aiheudu tietokatkoksia ja pahimmillaan oikeudenmenetyksiä kohderyhmiimme kuuluville ihmisille.

Ehdotettavan sääntelyn mukaan Suomi.fi-tunnistusta käyttävälle luonnolliselle täysi-ikäiselle henkilölle luotaisiin Digi- ja väestötietoviraston toimesta automaattisesti Suomi.fi-viestit-tili, mikäli henkilöllä ei sitä olisi vielä käytössä. Henkilö voisi omasta pyynnöstään lopettaa Suomi.fi-viestien käytön ja siirtyä paperitiedoksiantojen vastaanottamiseen. Tukiliitto katsoo, että menettelytapa, jossa Suomi.fi-viestit-tili luodaan viranomaisen palveluun tunnistautumisen perusteella automaattisesti ilman, että on varmuutta siitä, onko henkilöllä edellytyksiä ja mahdollisuuksia käyttää viestitiliä ja vastaanottaa sähköisiä tiedoksiantoja, sisältää riskejä kehitysvammaisten ihmisten oikeuksien toteutumisen kannalta.

Kehitysvammaisten Tukiliitto katsoo Ihmisoikeuskeskuksen lausunnossa todetuin tavoin, että kyseessä olevan sääntelyn tulisi olla tarkempaa siltä osin, kun kyse on asiakkaan oikeusturvasta, ja että olisi syytä säätää siitä, miten asiakas saa luotettavasti ja varmasti tiedon siitä, että hänelle on luotu viestinvälitystili. Tiedonkulun ja -saannin varmistamiseksi sääntelyssä ja sen esitöissä on huomioitava muun muassa asioiden ymmärtämiseen liittyvät toimintarajoitteet sekä esimerkiksi kieleen ja kommunikaatioon liittyvät haasteet ja erityistarpeet. Monet kehitysvammaiset ja vastaavaa tukea tarvitsevat ihmiset tarvitsevat digiasiointiinsa toisen ihmisen tukea, mutta on otettava huomioon, että hän ei jatkuvasti ole tilanteessa, jossa tällaista tukea olisi saatavilla.

Huomiot tiedoksiantoa koskevista ehdotuksista (18-19 b §:t)

Tukiliitto yhtyy seuraaviin Ihmisoikeuskeskuksen näkemyksiin: "[e]sityksen lähtökohtana on se, että viestinvälityspalvelu eli Suomi.fi-viestit olisi jatkossa fyysisen postilaatikon sähköinen vastine, johon viranomaiset lähtökohtaisesti lähettäisivät sähköisiä tiedoksiantoja, ja jota henkilön tulisi seurata. Esitys ei kuitenkaan ota kantaa siihen, mitä tapahtuu, jos henkilö ei syystä tai toisesta pysty seuraamaan viestejä ja häntä kohtaa tästä syystä oikeudenmenetys. - - Olisi ensisijaisen tärkeää, että esitykseen lisättäisiin selkeästi ne toimet, joilla minimoidaan oikeudenmenetykset. Lisäksi olisi välttämätöntä selvittää, miten arvioidaan niitä oikeudenmenetyksiä, joita sähköiseen tiedoksiantoon siirtyminen väistämättä tulee aiheuttamaan. Mikä on esimerkiksi julkisyhteisön vastuu? Onko asiakkaalla ankara vastuu siitä riippumatta, onko hänellä ollut tosiasiallisia mahdollisuuksia saada tietoa hänelle saapuneesta viestistä tai toimia sen mukaisesti?"

Lisäksi jatkovalmistelussa tulisi tarkastella sitä, miten tunnistetaan ne tilanteet, joissa Suomi.fi-viestipalvelu on aktivoitunut, ja sähköiset tiedoksiannot tulleet käyttöön, vaikka henkilöllä ei tosiasiaa ole mahdollisuus niitä hyödyntää, ja millaisin menettelyin näihin tilanteisiin puututaan ja ohjataan ja tarvittaessa avustetaan henkilöä pääsemään takaisin paperitiedoksiantoihin.

Sähköisiä tiedoksiantoja koskevien herätteiden tulisi olla sisällöltään ymmärrettäviä ja selkeitä, jotta ne ovat kognitiivisesti saavutettavia esimerkiksi kehitysvammaisille ja vastaavaa tukea tarvitseville ihmisille, jotka kykenevät käyttämään Suomi.fi-viestejä ja sähköisiä tiedoksiantoja. Suomi.fi-viestien käyttöönotossa ensisijaisena tiedoksiantokanavana on ylipäätään varmistettava sekä palvelun että viestisisältöjen esteettömyys ja saavutettavuus, ml. kognitiivinen saavutettavuus, jotta tiedoksiantotavan käyttäminen on yhdenvertaisesti mahdollista eri tavoin vammaisille henkilöille, myös kehitysvammaisille ja vastaavaa tukea tarvitseville ihmisille.

Sähköisen tiedoksiannon saamista koskeviin herätteisiin tulisi olla mahdollista saada mukautuksia, mikäli sähköpostiherätteet ja puhelimeen Suomi.fi-sovellukseen lähetettävät ilmoitukset eivät riitä varmistamaan sitä, että vammaisen henkilö saa tiedon siitä, että hän on saanut itseään koskevan asian sähköisesti tiedoksi.

Huomiot sähköisen asiakirjan saapumista määräajassa koskevasta ehdotuksesta (11 §)

-

Muut huomiot

Esityksestä ei selkeästi ilmene, onko jatkossa tarkoitus, että esimerkiksi edunvalvoja saa oikeuden vastaanottaa viranomaisviestejä, jotka kuuluvat heidän tehtävänsä piiriin. Tukiliitto yhtyy SAMS:in näkemykseen, jonka mukaan tähän asiaan tulee ottaa kantaa jatkovalmistelussa. Tukiliiton näkemyksen mukaan Suomi.fi-viestien vastaanottaminen tulisi mahdollistaa ainakin edunvalvojille sekä tarpeen mukaan myös ns. päätöksenteon tukijoille, jotka YK:n vammaissopimuksen 12 artiklan mukaisesti tukevat vammaista henkilöä tämän oikeudellisen kelpoisuutensa käyttämisessä.

Huomiot soveltamisalan muuttamista koskevasta ehdotuksesta esitutkinnan ja poliisitutkinnan osalta

-

Huomiot oikeudenkäymiskaaren (erit. OK 11:3) ja oikeudenkäynnistä hallintoasioissa annetun lain prosessiosoite- ja tiedoksiantosäätelyä koskevista ehdotuksista

-

Muut huomiot koskien oikeudenkäymiskaarta ja oikeudenkäynnistä hallintoasioissa annettua lakia

-

Huomiot oikeudenkäyntimaksun porrastusta koskevasta ehdotuksesta hallinto- ja erityistuomioistuinten osalta

-

Esityksessä on arvioitu ehdotettavien muutosten perus- ja ihmisoikeusvaikutuksia, yritysvaikutuksia ja viranomaisvaikutuksia. Onko esityksessä otettu huomioon tältä osin keskeisimmät vaikutukset? Arvioitko muutoksilla olevan sellaisia vaikutuksia, joita esitysluonnoksessa ei ole tunnistettu?

Esitysluonnoksen yhdenvertaisuusvaikutuksissa todetaan, että esimerkiksi eri vammaryhmiin kuuluvat vammaiset henkilöt eivät välttämättä pysty toimimaan digitaalisessa toimintaympäristössä, vaikka sovellukset olisikin suunniteltu saavutettaviksi. Esimerkiksi kehitysvammaiset henkilöt voivat kokea haasteita itsenäisessä digitaalisten palvelujen käytössä.

Lakiesityksen mukaan sen mahdolliset yhdenvertaisuuteen vaikuttavat riskit liittyvät lähinnä Suomi.fi-viestien käyttäjiksi tulevien ihmisten erilaisiin tosiasiallisiin mahdollisuuksiin käyttää palvelua ja vastaanottaa tiedoksiantoja sähköisesti ja siten päästä käsiksi heidän oikeuksiinsa, etujaan ja velvoitteitaan koskeviin viranomaisten asiakirjoihin ja muihin viesteihin. Esityksessä arvellaan, että puuttuvat digitaidot estäisivät digitaidottomia ihmisiä kirjautumasta palveluihin ratkaisevaa ensimmäistä kertaa, jolloin heille ei syntyisi digitaalista asiakkuutta ja ongelma ei aktualisoituisi. Tukiliitto jakaa Ihmisoikeuskeskuksen käsityksen, jonka mukaan tämä arvio on liian optimistinen.

Tosiasiassa esimerkiksi kehitysvammaisten ja vastaavaa tukea tarvitsevien ihmisten asiointi on vaihtelevaa. Joku palvelu voi olla suhteellisen tuttu ja yksinkertainen käyttää, mutta jonkin toisen, vieraamman ja monimutkaisemman palvelun käyttö ei. Apua ja tukea digitaaliseen asiointiin saattaa olla vaihtelevasti saatavilla.

Jatkovalmistelussa tulee huomioida myös kehitysvammaisten ja vastaavaa tukea tarvitsevien ihmisten kohtaamat ongelmat vahvan sähköisen tunnistautumisen palveluiden saamisessa, jotka vaikuttavat mahdollisuuksiin hyödyntää sähköisiä tiedoksiantoja silloinkin, kun se olisi henkilölle mahdollista ja tarkoituksenmukaista.

Kuten Oikeuskanslerin viraston lausunnossa todetaan, hallituksen esitysluonnoksesta puuttuu kaiken kaikkiaan arvio ehdotusten yhteensopivuudesta YK:n vammaisyleissopimuksen vaatimusten kanssa. Tukiliitto pitää tätä vakavana puutteena ja edellyttää, että esityksen vammaisvaikutuksia eri vammaryhmien kannalta arvioidaan jatkovalmistelussa perusteellisesti.

Muut huomiot

-

Kokko Saara
Kehitysvammaisten Tukiliitto ry